

Bauer Henrik: Szociáltechnika.

(Családi otthon II.)

A társadalom szervezetének, bármily kérlelhetlen természet-törvények oksági láncolata hozta is létre, vagy bármily bölcs politikai és szociálpolitikai belátások adták meg mai, vagy fogja mind a kétféle tényező megalkotni jövőbeli formáit, tökéletes életműködését, céltudatos munkájával, a szociáltechnika fogja biztosítani. Ennek a munkának egy kis területét, a lakótelepülések és lakóházak, a higiéné, a közlekedés és az élelmezés szempontjából való, minél tökéletesebb megoldásának feladatait vizsgáltuk eddig.

Mikor ezen vizsgálatunk közben a külön családi ház, a hozzávaló istálló, baromfiudvar, disznóól, a külön pöcegödör, a kerekes vagy gémeskút, a külön konyha, mosókonyha és sütökemence s a külön cselédség összegéből álló „*saját otthon*” részletes bírálatával foglalkoztunk, azt találtuk, hogy ezek egy ősrégi időből reánk maradt, kicsiny és kezdetleges kooperatív szervezetnek minden gazdasági, kulturális és erkölcsi hátrányait és kárait mutatják, amelyek elhárítására azután kerestük a legtökéletesebb eszközöket.

S amikor ezeket az eszközöket a folyton fejlődő társadalmi kooperációban és a mindinkább szétágazó társadalmi munkamegosztásban megtaláltuk s ezeknek alkalmazása a „*családi otthon*” imént említett gazdag és tarka összetételéből már alig hagyott fenn valamit, vizsgálatunk további útján egyszerre egy nagy, első pillanatra leküzdhetlennek látszó ellentállással találjuk magunkat szemben, amely elől szinte babonás tisztelettel hátrálnánk meg, ha nem volnánk eléggé világos tudatában annak a legfőbb emberi és polgári jogunknak, hogy minden emberi szokást és intézményt annak hasznossága, célszerűsége és szépsége szempontjából bírálat tárgyává tehessek.

Mégis mielőtt ezt a vizsgálatot és bírálatot ezzel szemben is folytatnók, kötelességünknek tartjuk, azt a régi megszokáson alapuló közfelfogást, amelyben azzal a leküzdhetlennek látszó ellentállással találkozunk, elsősorban a magunk részéről is támogatni. És pedig nem csupán azzal a régi megszokással, hanem egy majdnem természeti törvény erejével bíró igazsággal, amely azt mondja, hogy az embernek ép úgy szüksége van, *gyermekének felnevelése* céljára, a családi hajlékra, mint az állatoknak az ő fészükre, odújukra vagy barlangjukra. Erre a teljesen jogosult felfogásra alapítják ma is a németek azt az ő nagy országos mozgalmukat, amely nemcsak a harcosotthonok és egyúttal a legszélesebb néprétegek számára is állandó és elidegeníthetlen családi otthonok létesítését célozza, hanem ezzel kapcsolatban harcot indít a „bérkaszárnnyák” ellen, amelyek szerinte ellenségei a sokgyermekes családoknak, s amelyekben a legszegényebb szülők, vagy ilyenekké lenni akarók csak tömeglakásokba zsúfolva rakhatják azt a bizonyos „fészket”, amelyre szükségük és természetadta joguk volna !

A természetre és a jogra való ezen hivatkozással csakugyan tehetetlenül állunk szemben és lehetetlen tagadnunk azt a rettenetes nyomort is, amelyet a nagyvárosok célszerűtlen fejlődése és a vidék folyton növekvő elmaradottsága ebben az irányban termel, hiszen éppen ebből a szükségből és ennek a nyomornak láttára indult meg ez az egész megfontolásunk, amely a minden téren szükséges szociáltechnikai törekvésre vezetett bennünket. Annak a feladatnak megoldására, hogy a folyton fejlődő társadalmi kooperáció és a mindinkább szétágazó munkamegosztás, hogyan volna az általános jólét emelésére felhasználható, holott eddig csak igen kevesek jólétét és] hatalmát növelték, a hiányt és a nyomort pedig mindnagyobb tömegekre terjesztették ki. Hogy a folytonos nagy technikai haladás az általános jólét és kulturális haladás eszköze lehessen, holott eddigi eredménye a mindkevesebb nagyüzem folyton emelkedő hatalma és a proletárok folyton növekedő tömege, a kevés nagyváros szinte dőzsölő kultúrája és technikai tökéletessége és a vidék folytonos kulturális és gazdasági elszegényedése, egyes emberek nagy morális és szellemi lehetőségei és mindnagyobb tömegeknek kulturális és erkölcsi lemaradása lett. Nem, nem szabad visszariadnunk attól az akadálytól sem, amely azzal a babonás szuggesztióval megállított utunkban, mikor

a régimódú „családi otthon” utolsó attribútumát, a gyermeket is kritikus módon akartuk szemügyre venni. Nem, lehetetlen, hogy a legszentebbnek tartott anyai ösztön is gondolkozóba ne essék, ha a saját dédelgetett magzatán túllátva, megpillantja azoknak a gyermekeknek millióit, kik a fálvak és tanyák viskóiban, az állatok között és méginkább, ha azokat látja, akik a nagyvárosok utcáin és tömegnyomor fészkeiben, *az emberek között* nevelkednek fel.

Az eugenika nagy etikai, orvosi és szociáltechnikai problémáival most nem akarunk foglalkozni, csupán a már megszületett, egészséges gyermekekre váró sorsot vizsgáljuk, melyről a 155 év óta ismeretes Rousseau-i mondás sajnos még ma is igaz. Hogy: „Tout est parfait, sortant des mains de l'Auteur des choses, tout dégénère entre les mains de l'homme”. Ennek kétségtelen igazságáról bárki meggyőződhetik, akinek alkalmá van másfél és 10 éves kor közötti, nagyobb számú gyermeket gondosan megfigyelni és egymással összehasonlítani. És ha valaki így látja, hogyan nyilvánul ezeken, korukkal haladóan, mindinkább a kedvezőtlen, a testi és lelki fejlődésükre célszerűtlen környezet és viszonyok folyton kitörölhetetlenebbé váló nyoma, akkor lehetetlen, hogy fel ne vesse azt a kérdést, vajon nem lehetne-e valamennyi számára gondoskodni olyan viszonyokról és olyan környezetről, amelynek hatása arra a fejlődésre minden irányban kedvező legyen? És hogy nem volna e ez kívánatos, sőt szükséges nemcsak valamennyinek, de velük együtt az egész társadalomnak jobb jövője szempontjából? Ha a gyermek, attól a korától kezdve, melyben nincs többé az anya tejére utalva, sohasem volna többé kitéve a szülőktől és azok társaitól való testi és lelki fertőzésnek? Ha nem kellene többé szenvednie a szülők, rokonok és társaik esetleges szennyét, durvaságát, féktelenségét, értelmetlenségét, sőt talán részegségét, bűnözését stb.?

Pedig a társadalom erre nagyon könnyen találhatna igen egyszerű módokat és legtökéletesebb eszközöket. A munkásnő, akinek eddig ideje egy részét elvonta munkájától egy vagy több gyermeknek gondozása, bizonyosan szívesen átengedné ezt a munkát olyan szakértő és megbízható embereknek, akik ezt nála tökéletesebben és még hozzá sokkal olcsóbban is tudnák és akarnák is, a legnagyobb szeretettel, ellátni. Csak azt az egyet fogja talán kívánni, hogy maga ápolhassa féltő gonddal betegségében. Ámde ezt az egy gondját nagyon ritkává, sőt talán teljesen lehetetlenné

fogja tenni az az intézmény, amely szakértő ápoló és orvosi felügyelettel még a megbetegedés lehetőségét is ki fogja zárni. S azokban a ritka esetekben, amikor gyermeke mégis betegápolásra szorul, mért ne lehetne módot adni arra az anyának, hogy orvosi felügyelet alatt maga ápolhassa gyermekét, ha teheti, ha ráér, ha ő maga egészséges, ha ő maga csakugyan képes is arra a szeretetteljes ápolásra, amelyre ajánlkozik? Hogy a betegségekkel mint lehet küzdeni, azok teljes kiirtásáig is, arra nagy példát mutatott már eddig is a három éves világháború egészségügyi szolgálata. Pedig a háború kora mégsem a legalkalmasabb az ilyen munkák teljes sikerű végzésére. Ha békében, amikor ez csakugyan lehetséges, a szociálhygiéna s a szociáltechnika komoly, céltudatos munkáival elértük majd a betegségek megelőzését és mind teljesebb kiirtását, akkor lassanként teljesen el fognak tűnni azok az anyagi gondok és félelmek s helyettük ki fog tágulni az anyai örömök területe. S ez a terület nemcsak a saját gyermekek kis csoportjára, hanem a szociális kooperáció folytán a mások gyermekeire is ki fog terjedni, amint ezt már eddig is számos anyai szív tapasztalhatta, mikor ápolói, óvónői vagy tanítói hivatása neki erre a tapasztalatra módot nyújtott. Vagy nem hallottunk-e még soha egy anyáról, aki férjét és gyermekét elvesztvén, nem új férjet, hanem új gyermekeket szerzett, árvákat fogadott örökbe és nevelt fel anyai gonddal a társadalom derék és hasznos tagjaivá? Az ilyen anyának örömei nem voltak kisebbek, csak dicsőbbek voltak.

S ha az a munkásnő, vagy bármilyen más munkás nő biztos ehet a másokra, de jóakaró és szakértő emberekre bízott gyermekének egészségéről és jólétéről, bizonyosan szívesen belenyugodnék abba, hogy gyermekét csak akkor lássa, amikor mindaketten tiszták és pihentek s egészségesek és mindaketten legjobban képesek arra, hogy egymás láttán örüljenek. Csak rövid kísérletet kellene ezzel a pusztán időbeli, beosztással tennie és bizonyos, hogy sohasem vágyódnék többé arra az állandó együttlétre gyermekével, amelyben előbb megszokta dorgálni vagy verni s azután megmosni, ha piszkos volt, vagy megkergetni és „összeszidni”, ha tilosban járt vagy „rosszat” tett. Könnyen belé fog nyugodni, ha nem hallja többé gyermekét sírni, ha éhes vagy unott, vagy ha a kést, amit megkívánt, nem kapja kezébe.

Azokban a bármily rövid ünnepi percekben, amelyeket így gyermekével és vele együttlevő más gyermekekkel el fog tölteni,

sokkal nagyobb lesz anyai öröme, mint az, amelyet a folytonos együttlét alatt, vagy eddig hozzá nemértő, vagy nem elég gondos és szerető cselédekre, vagy szomszédokra bízott, vagy gyakran magárahagyott gyermekéhez visszatérve, valaha élvezhetett. S ez az anyai öröm annál még nagyobb lesz, mert feltétlenül ki fog terjedni a gyermekével együtt talált többi, szép, egészséges, tiszta, jólléttól sugárzó gyermekre is. Es az ő gyermekének iránta való szerelete is sokkal nagyobb és tisztább lesz, mint volt addig, amíg benne a házimunkája közben vele nem törődő, vagy őt célszerűtlenül, kényelmetlenül kezelő, talán korholó, vagy büntető erőhatalmat látta. Úgy hogy ebből a nagyobb és tisztább gyermeki szeretetből szívesen átengedhet egy részt azoknak is, akik a gyermek szakértő, legcélszerűbb gondozásának munkáját helyette elvégzik. És semmiesetre sem fog sem az anyának, sem gyermekének ártani, ha ily módon mindakettőnek rokon érzése a családinai sokkal tágabb körre fog kiterjedni.

Ha lehetséges volna a társadalomnak gondoskodnia minden gyermek számára oly viszonyokról és környezetről, amelynek hatása testi és szellemi fejlődésükre a legkedvezőbb, a mostani viszonyok helyett, amelyek, elenyészően kevés kivétellel, a legkedvezőtlenebbek, akkor az összes nagy emberi és társadalmi problémák megoldása szinte önmagukból adódnék, legkésőbbben egy emberöltő múlva. De azt hiszem, hogy már addig is a börtönök, fegyházak, sőt elmeegógyintézetek igen nagy része átalakulna szeledebb rendeltetésű épületekké és személyzetük foglalkozása könnyebbé és kellemesebbé.

Pedig ez a föltétel, nagyon könnyen és egyszerűen megvalósítható. Sőt megvalósításuk már meg is van kezdve régóta. Részben magán-, részben közjótékonytság alapján. De egyik sem felelhet meg céljának. Mert gazdasági alapjuk nagyon ingatag, és mert morális értékük – éppen alamizsna-jellegük folytán – negatív.

Ha minden nagyobb ház építője, miután gondoskodott összes lakóinak kényelmes és tiszta elhelyezéséről, bútorzatáról, központi fűtéséről, hideg és meleg vízzel való ellátásáról, élelmezésének legkényelmesebb és leegészségesebb módjáról, minden szükségletének lehető legtökéletesebb ellátásáról, és mindezekből megérdemelt jövedelmet biztosított magának, amelynek bőséges fedezetül szolgál a lakók eddigi külön háztartási berendezkedésük költségei-

vei szemben eléri megtakarítása, mért ne mehetne egy lépéssel tovább, amellyel levehetne a családkról, ép oly megtakarítással, a gyermekgondozás terhére is?

Ehhez csak az kellene, hogy ugyanabban a házban, lépcsővel és személyfelvonóval könnyen hozzáférhetően, építene egy-néhány gyerekszobát, a legtökéletesebben berendezve és felszerelve, a legmagasabb hygienikus követelményeknek megfelelően és alkalmazva azokhoz, a házban, a gyerekszobák között lakó, teljes ellátást és jó fizetést élvező, kellően kiképzett, szakszerűen működni képes, szeretetteljes dajkát, vagy dajkákat, gondoskodnék ezeknek és a gyermekeknek állandó, naponta többször ismétlődő, orvosi felügyeletéről és mindezen szolgáltatásokért beszédné az ezeket igénybevevő lakóktól annak a megtakarításnak egy részét, amelyet így a gyermekgondozás eddigi személyzeti és egyéb költségeivel szemben elérnek.

Azt az időt, amelyet eddig a hozzánemértő anyák célszerűtlenül, sőt gyakran károsan fordítottak a gyermekgondozásra, most hasznos és produktív munkára fordíthatnák. Másfelől oly anyák, akik a gyermekgondozás munkájára különös hajlamot és hivatottságot tanúsítanak, külön szakképzés után, annak a munkának állandó ellátására szentelhetnék idejüket és tudásukat megfelelő ellátás és javadalmazás, sőt közelismerés és hála ellenében.

A gyerekszobák (melyeknek tökéletes technikai és hygienikus berendezése, mini külön tanulmány tárgya, itt bővebben nem részletezhető) látogatása természetesen mindig meg volna engedve az anyáknak, akik, ha ráérnek, a hivatásos dajka felügyelete alatt és felelőssége mellett, bármennyi szabad idejüket ott tölthetik. Hiszen egy házban laknak és közel (egy és 3 év közötti korú) gyermekeikhez. Ezen a koron túl a gyermekek természetesen nem maradhatnak többé a dajka felügyelete alatt, hanem át kell menniök a legközelebbi óvodába, mint benlakóknak, állandó óvónői vezetés, tanítás, szakértő gondozás, egészséges ételmezés mellett és állandó orvosi és pedagógiai felügyelet alatt. Természetes, hogy ennek a gyermekotthonnak szintén nem volna semmiféle jótékonyági vagy kényszer jellege. Egyszerűen csak mindent tökéletesebben és olcsóbban nyújtana a gyermekeknek, mint amire a családok külön valaha képesek voltak. Szabadságában állana mindenkinek, aki teheti, gyermekeinek otthon adni lakást, ételmet, nevelést, oktatást, de mindenki könnyen meg fog győződhetni az

óvodás otthonban tett néhány látogatással, hogy mindazt, amiben a gyermekek ott részesülnek, tökéletesebb, egészségesebb és eredményesebb mint az, amit a munkás vagy polgári családok bármelyike otthon nyújtani képes.

De itt már túlléptünk azon a téren, amelyet szorosabban szociáltechnikának tartunk s ennek elágazását a pedagógia terére nem lehet itt tovább követnünk, legfeljebb még addig a kérdésig, hogy azok az óvodás gyermekotthonok milyen helyi kapcsolatban legyenek a lakóházakkal? De ezt a kérdést is a legteljesebben megoldja a célszerű városrendezés vonalás, sugaras módja,¹⁾ amelyben minden ilyen közintézet legcélszerűbb helye könnyen megtalálható.

A „családi otthonnak” s a „családnak”, mint legkezdetlegesebb kooperatív gazdasági és társadalmi szervezetnek vizsgálata közben tehát eljutottunk a következő igazságokhoz:

1. A családi ház, nagyobb terület és építési költség szükségére folytán, csak az emberek nagyon csekély része számára érhető el. Nagyobb népesség részére egészséges lakások csakis nagyobb, több emeletes és több lakást magában foglaló házakban létesíthetők.

2. Az ilyen nagyobb és több emeletes házakból alakult települések területi nagy kiterjedése, a sűrű úthálózattal és az ebben való nehézkes közlekedéssel és közellátással, hátrányos és ezért a városok területi terjeszkedése helyett, célszerűbb volna azok sugaras fejlesztésére törekedni.

3. Hogy a lakótelepülések ilyen sugaras és nagy, többemeletes lakóházak létesítésével való fejlesztése bármily nagy város vagy bármily kis település tervezésénél kívánatos és szükséges.⁸⁾

4. Hogy az ilyen házakban létesített, bármily nagy vagy kis lakásoknak külön konyhákkal és egyéb külön háztartási berendezésekkel való ellátása helyett, célszerűbb volna azokat a házakat az élelmezés és háztartás minden munkájának központi ellátására berendezni.

5. Hogy éppúgy célszerű volna az összes bérlakásoknak minden szükséges bútorral és egyéb felszereléssel is a legtökéletesebb és a mindenkori igényeknek legmegfelelőbb módon való ellátása.³⁾

¹⁾ Lásd: „Szociáltechnika”, Szociálpolitikai Szemle 1917. 3. sz.

²⁾ Lásd: „Szociáltechnika”, Vállalkozók Lapja 1917. jun. 13.

³⁾ Lásd: „Szociáltechnika”, Szociálpolitikai Szemle 1917.

6. Hogy minden nagy lakóházban vagy vele kapcsolatban a gyermekek legcélszerűbb elhelyezésére, közös gondozására, ellátására és ápolására alkalmas helyiségeket is kellene építeni és berendezni.

Mindezek a tökéletesítések a helyes szociáltechnikai megfontolás eredményei és céljuk a társadalom folyton fejlődő kooperatív szerveződésének és az emberi munka folytonos specializálásának, valamint a technika haladásának olyan céltudatos értékesítése, hogy ezek ne mint eddig, a kevesek hatalmát s a tömegek mindnagyobb elnyomottságát, hanem mindenkinek folyton emelkedő jólétét és szabadságát szolgálják.